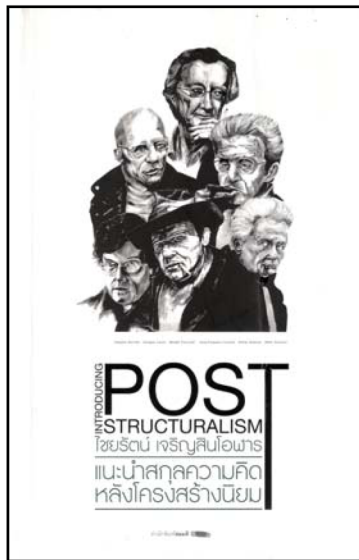

แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม

กิตติศักดิ์ เจมิสิทธิประเสริฐ*

แนะนำ “แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม”

ภาพที่ ๑ ปกหน้า

ภาพที่ ๒ ปกหลัง

“แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม” (Introducing Poststructuralism) เป็นหนึ่งในบรรดาผลงานเกี่ยวกับ “สกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม/หลังสมัยใหม่นิยม” ของ ดร.ไซร์ตันต์ เจริญสินโอฟาร์ รัฐศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยมดี) สาขาวิชาการเมืองการปกครอง จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยแคนซัส และปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยฮาวายอี วิทยาเขตมาเนา รองศาสตราจารย์ประจำ สาขาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อดีตปลัดอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เขียนหนังสือเล่มสำคัญเกี่ยวกับ “หลังสมัยใหม่นิยม” ฉบับภาษาไทย อย่าง “วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง และความเป็นอื่น”

* นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ (รัฐศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ็อกเก็ตบุ๊กเล่มล่าสุดของ เจ้าของรางวัลนักวิจัยดีเด่นของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สายสังคมศาสตร์ พ.ศ.2545 ขนาด 237 หน้านี้ จัดพิมพ์เป็นครั้งแรก เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2554 โดยสำนักพิมพ์สมมติ ที่โรงพิมพ์ภาพพิมพ์ ได้รับเลขมาตรฐานประจำหนังสือ คือ 978-616-7196-07-7 และถูกจำแนกให้อยู่ในหมวด รัฐศาสตร์-สังคมศาสตร์-ปรัชญา-วรรณกรรม ภายใต้การดำเนินการจัดจำหน่ายของสายส่งศิษิต บริษัท เคล็ดไทย จำกัด ในราคาขายปลีก เล่มละ 200 บาท

ว่าด้วย “แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม”

หนังสือแนะนำความคิดของนักคิดชาวฝรั่งเศส ซึ่งถูกจัดให้อยู่ในสกุลความคิดที่เรียกว่า “หลังโครงสร้างนิยม” และเป็นกลุ่มนักคิดที่ทรงอิทธิพลอย่างสูงในการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางปัญญาของโลกวิชาการ สาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ นับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา จำนวน 6 คน ได้แก่ ฌาคส์ เดร์ริดา, ฌาคส์ ลากอง, มิเชล ฟูโกต์, ฌ็อง-ฟร็องซัวส์ ลีโยตาร์ด, ซิลส์ เดอเลซ และ เฟลิคส์ กัตตารี ที่ ดร.ไชยรัตน์เขียน-สรุป-เรียบเรียง-ตัดต่อ-ถ่ายโอนความหมายและความคิดมา ด้วยวัตถุประสงค์ในการเปิดพื้นที่ ในส่วนของ “ทฤษฎีและวิธีการหาความรู้” ในประเทศไทย ให้เกิดความแตกต่างหลากหลายมากกว่าที่เป็นอยู่

ประกอบขึ้นจากเนื้อความทั้งสิ้น 6 บท เริ่มจาก “1. บทนำ” ลำดับให้ทราบถึงความเป็นมาและความสำคัญ ของ “สกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม” ว่าเป็นสกุลความคิดสายฝรั่งเศสร่วมสมัย ที่เคลื่อนตัวมาจาก “สกุลความคิดโครงสร้างนิยม” ภายใต้อิทธิพลทางความคิดของ ฟรีดริช นิทเช่ ด้วยการหนีห่างต่อต้าน รวมถึงหันมาหาความคิดของนักคิดคนอื่นๆ อย่าง อิมมานูเอล ค้านต์ และ อิมมานูเอล เลวีนาส เป็นเหตุให้เกิดความสั่นสะเทือนแกโลกวิชาการ ตลอดจนวิธีคิดแบบตะวันตก ซึ่งวางอยู่บนฐานของอภิปรัชญาเชื่อในการมีอยู่ เป็นอยู่ และดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง มาเป็นการไม่เชื่อในการมีอยู่ เป็นอยู่ และดำรงอยู่ แต่มองว่าสรรพสิ่งหมุนเวียนเปลี่ยนไป จะมีก็แต่สิ่งที่กำลังจะเกิด กำลังจะเป็น เท่านั้น

“2. สารสำคัญ” ชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่าง “สกุลความคิดโครงสร้างนิยม” และ “สกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม” อันเป็นวิธีการเข้าถึงสาระสำคัญของสกุลความคิดหลัง ซึ่งประกอบไปด้วยนักคิด ความคิด และงานศึกษาที่แตกต่างหลายหลาย จนไม่สามารถสรุปออกมาเป็นนิยามอย่างง่ายได้ ว่ามีจุดแตกหักสำคัญอยู่ที่ ความคิดเรื่อง “สัญญาะ” ของ แฟร์ดีนันด์ เดอ โซซูร์ ที่สกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยมเห็นว่าสกุลความคิดโครงสร้างนิยมมีจุดอ่อนเนื่องจากรับเอาแนวคิดดังกล่าวมาใช้ โดยปราศจากการวิพากษ์สัญญาะที่เคยเป็นสาระสำคัญ จึงเคลื่อนตัวไปสู่ “สิ่งอื่น” อันมีจุดรวม อย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ การไม่เชื่อในการมีอยู่ ดำรงอยู่ ของฐานราก ศูนย์กลาง องค์กรรวม หรือจุดกำเนิด การไม่เชื่อในสิ่งที่เรียกว่า “การปรากฏที่สมบูรณ์” และการวิพากษ์วิจารณ์ความคิด เรื่องการเป็นศูนย์กลางของมนุษย์ในฐานขององค์ประธาน

“3. นักคิดและผลงาน” ข้อใจความของหนังสือ เป็นการกล่าวถึงนักคิดทั้ง 6 คน ในแง่ของประวัติชีวิต และบทอภิปรายผลงานคัดสรร เพื่อแสดงให้เห็นถึงความคิด ตลอดจนความแตกต่าง ของนักคิดแต่ละคนในสกุลความคิดนี้ ด้วยการจำแนกออกเป็น 2 รุ่น ได้แก่

ฌาคส์ แดร์ริดา นักปรัชญา ผู้เขียนบทความอันเป็นการเปิดพื้นที่ทางวิชาการ ให้กับสกุลความคิดหลังสมัยใหม่ นิยม เรื่อง “Structure, Sign, and Play in the Discourse of the Human Science” ด้วยการแย้งเกี่ยวกับการมีอยู่ดำรงอยู่ของสิ่งที่เรียกว่า “ศูนย์กลาง” ว่าจะมีก็แต่การทำหน้าที่หรือบทบาทของ “ศูนย์กลาง” ที่เปลี่ยนแปลงไป ตามความคิดเกี่ยวกับ สิ่งที่เรียกว่า “ศูนย์กลาง” อีกทีหนึ่ง

ฌาคส์ ลากอง นักจิตวิเคราะห์ ผู้ริเริ่มการวิพากษ์วิจารณ์วิธีคิดแบบกำหนดตัดสิน ของ โคลด เลวี-สโธรส ตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1950 ด้วยการมองว่าวิธีคิดดังกล่าว เป็นการมองสังคมอย่างเครื่องจักรขนาดใหญ่ จึงไม่มีที่ว่างให้กับความแปลกแยก หรือสิ่งที่ผิดแปลกไปจากระบบที่ดำรงอยู่ และให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับ การครอบงำมนุษย์โดย “ภาพลักษณ์” ในช่วงแรก ก่อนที่จะเปลี่ยนไปให้ความสนใจกับการศึกษาภาษาศาสตร์ และบทบาทของภาษา กับการทำงานของ “จิตไร้สำนึก” จนนำมาสู่คำประกาศที่ว่า “จิตไร้สำนึกมีโครงสร้างแบบเดียวกับภาษา” ในช่วงที่สอง และ “ระเบียบ” ในการสร้างตัวตนของมนุษย์ ซึ่งประกอบไปด้วย ระบบเขียนเชิงจินตนาการ ระเบียบเชิงสัญลักษณ์ และ ระเบียบของสิ่งจริง ในช่วงที่สาม มิเชล 푸โกต์ นักประวัติศาสตร์แนววิพากษ์ ผู้ให้ความสนใจกับเรื่องของ “อำนาจ” และความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ ความรู้ และวาทกรรม ที่สามารถประสานความคิดของตนเองเข้ากับความคิดของ นิตเซ่ จนเกิดเป็นประเด็นความรู้ใหม่ๆ มากมาย อาทิ โบราณคดี วงศวิทยา ระบบคิดแห่งยุคสมัย การจัดวางตำแหน่งทางสังคม ชีวอำนาจ การบริหารจัดการชีวิต หอคอบคุม วาทกรรม ตลอดจน สถาบันจัดระเบียบในรูปแบบของวินัย จนได้รับการยกย่องจาก “Times Higher Education” ว่าเป็นนักคิดที่ได้รับการอ้างอิงมากที่สุด ในแวดวงการศึกษามนุษยศาสตร์ เมื่อ พ.ศ.2550 รวมอยู่ในรุ่นที่ 1

ฌ็อง-ฟร็องซัวส์ ลีโยตาร์ด นักปรัชญาและนักทฤษฎีวรรณกรรม เจ้าของผลงานเรื่อง “The Postmodern Condition: A Report on Knowledge” ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ในฐานะผู้นำเสนอและร้อยเรียงมโนทัศน์เรื่อง “หลังสมัยใหม่” ในช่วงปลายคริสต์ทศวรรษ 1970 และผู้วิเคราะห์ผลกระทบของความเป็นหลังสมัยใหม่ กับเงื่อนไขการดำรงชีวิตของมนุษย์ ในยุคที่สังคมจะดำรงอยู่ได้ ด้วยการเปิดพื้นที่ให้กับความแตกต่างหลากหลาย อันแสดงให้เห็นถึงการไม่มีเอกภาพ ไม่มีองค์รวมหรือศูนย์กลาง ที่เป็นหนึ่งเดียวอีกต่อไป

ซิลส์ เดอเลซ นักปรัชญาผู้มีอิทธิพลอย่างสูง ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ต่อการศึกษาปรัชญา วรรณกรรม ภาพยนตร์ รวมถึง ศิลปะ ถึงขนาดที่ 푸โกต์ เคยประกาศว่า “บางทีวันข้างหน้า ศตวรรษนี้จะถูกขนานนามว่า ศตวรรษเดอเลซ” จากผลงานด้านปรัชญา 2 ชิ้นสำคัญ “Difference and Repetition” และ “The Logic of Sense” หนึ่งในผู้เขียนชุดงานที่กล่าวถึง “ระบบทุนนิยม” กับ “จิตเภท” จำนวน 2 เล่ม ได้แก่ “Anti-Oedipus” และ “A Thousand Plateaus” ร่วมกับ เฟลิกซ์ กัตตารี นักจิตวิเคราะห์ซึ่งเป็นที่รู้จักในวงกว้าง ในฐานะผู้เขียนงานร่วมกับ เดอเลซ และประกาศก้องว่า “จิตวิเคราะห์คือยาเสพติดที่ดีที่สุดของระบบทุนนิยม” เพราะในระบบทุนนิยม ความปรารถนาถูกกักขังให้อยู่แต่ในเฉพาะบนเก้าอี้ของจิตแพทย์ รวมอยู่ในรุ่นที่ 2

“4. รัฐศาสตร์แนวหลังโครงสร้างนิยม” นำเสนอการศึกษาบางส่วน ของนักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ผู้ที่ได้รับการจัดให้เป็นหนึ่งในนักวิชาการ ที่ไม่ยึดติดในโครงสร้างของสาขาวิชาการใดเป็นการเฉพาะ ไมเคิล เจ. ชาพิโร เพื่อเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ และความน่าสนใจของสกุลความคิดหลังโครงสร้าง

นิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์ ได้แก่

“IR ในฐานะที่เป็นตัวบท” บุกเบิกจากบทความเรื่อง “Representing World Politics: The Sport/War Intertext” เป็นการมอง IR ว่ามีรูปแบบและลีลาในการเขียน หรือผลิตตัวบทของตนอย่างไร ด้วยการศึกษารูปแบบของคาวิทยา ที่จะเปิดเผยให้เห็นว่า ตัวบท IR ที่ดำรงอยู่ มีกระบวนการประกอบสร้าง และการแทรกแซงของตัวบท ที่มีมาก่อนหน้าในประวัติศาสตร์อย่างไร จนตกผลึกเป็น IR อย่างที่เป็นอยู่

“ภูมิศาสตร์การเมืองของสุนทรียศาสตร์” การตีความแบบวิพากษ์ หรือการตีความแบบวงคาวิทยา ถูกนำมาใช้เพื่อศึกษาอำนาจ ในที่ที่เราไม่คิดว่าจะเป็นที่อยู่ของมัน นั่นคือ “ภาพยนตร์” ด้วยการนำความคิดเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาพยนตร์กับปรัชญา ที่พัฒนาโดย เดอเลซ และความคิดเรื่อง การเมืองของสุนทรียศาสตร์ ที่พัฒนาโดย ฌาคส์ ร็องซีแยร์ มาวิเคราะห์การเมืองโลก ผ่านการศึกษาภาพยนตร์ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างการรับรู้ หรือ “ภูมิศาสตร์การเมืองของภาพยนตร์”

“ตัวอย่างการอ่านภาพยนตร์แนวหลังโครงสร้างนิยม” การตีความภาพยนตร์ ในฐานะตัวอย่างของการคิดด้วยภาพลักษณ์ หรือคิดผ่านภาพลักษณ์ จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ “The Searcher” จากบทที่ 1 “No Man’s Land” จากบทที่ 3 “Dirty Pretty Things” จากบทที่ 4 และ “The Deer Hunter” จากบทสุดท้าย ของหนังสือเรื่อง “Cinematic Geopolitics” ที่ล้วนเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ ร็องซีแยร์ เรียกว่า “การเมืองของสุนทรียศาสตร์” ถูกยกมาเป็นตัวอย่าง ของการอ่านภาพยนตร์แนวหลังโครงสร้างนิยม

“5. หลังโครงสร้างนิยมกับหลังสมัยใหม่” นอกจากความแตกต่างระหว่างหลังโครงสร้างนิยม กับหลังสมัยใหม่ ที่ส่วนแรกเป็นเรื่องของปรัชญาและญาณวิทยา ขณะที่ส่วนหลังเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจ การเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม ในยุค “ทุนนิยมตอนปลาย” หรือทุนนิยมโลกาภิวัตน์แล้ว ข้ออภิปรายว่าด้วย ลักษณะของสังคม และวิถีคิดแบบหลังสมัยใหม่ ทั้ง 5 ประการ โดยผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเปิดตัว และทำให้คำว่า “หลังสมัยใหม่” เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ในฐานะเครื่องมือทางวิชาการ ในการเชื่อมต่อสิ่งต่างๆ ที่ดูเหมือนว่าเชื่อมต่อกันไม่ได้ เข้าด้วยกัน ก็ถูกนำมาแสดงไว้ด้วย ในหัวข้อ “เฟรดริก เจมสัน กับ การเปิดตัวสกุลความคิดแบบหลังสมัยใหม่”

“6. สรุป: ภาพรวมของญาณวิทยาและวิธีวิทยาแบบหลังโครงสร้างนิยม/หลังสมัยใหม่” กล่าวโดยสรุป สกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม และสกุลความคิดหลังสมัยใหม่ นอกจากจะไม่เชื่อในเรื่องของการมีวิธีการหาความรู้ ที่เป็นสากลเพียงวิธีเดียว อย่างวิธีการหาความรู้ของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ แต่เชื่อในความหลากหลายของวิธีวิทยา ในแต่ละเรื่องที่ได้ศึกษาแล้ว ดร.ไชยรัตน์ ยังทิ้งท้ายไว้ด้วยการ ชี้ให้เห็นถึงวิธีวิทยาและญาณวิทยาร่วม ของทั้งสองสกุลความคิด อีกถึง 10 ประการ

วิจารณ์ “แนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม”

สำหรับการ “แนะนำ” หนังสือเล่มนี้ สามารถตอบใจทักดังกล่าวได้อย่างไม่ต้องสงสัย ในแง่ของการนำข้อมูลจากแหล่งค้นคว้า มากถึง 120 แหล่ง ตามที่ปรากฏอยู่ในบรรณานุกรม ทั้งเอกสารชั้นหนึ่ง ที่เขียนขึ้นโดยนักคิดทั้ง 6 คนเอง เอกสารชั้นสอง ที่เขียนขึ้นโดยนักคิดท่านสำคัญ เพื่อวิพากษ์วิจารณ์ผลงาน รวมถึงตัวตน ของนักคิดทั้ง 6 คน ตลอดจน เอกสารชั้นสาม ลี ห้า หก ฯลฯ ที่เขียนขึ้นโดย

นักวิชาการทั่วไป เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้ หรือนำองค์ความรู้ดังกล่าว ไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย

เหล่านี้เป็นจุดแข็ง ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดมาอย่างต่อเนื่อง ในผลงานของ ดร.ไชยรัตน์ สนวนทางกับตำรับตำราจำนวนมากในประเทศ ที่นับวันก็ยิ่งแต่จะแสดงให้เห็นถึงความอ่อนด้อย ในความทุ่มเทกับการทบทวนวรรณกรรม รวมถึงความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา ในระดับที่จะทราบดี และสามารถเข้าถึงเอกสารชั้นสำคัญๆ ตลอดจน เชื่อมโยงข้อโต้แย้งเด่นๆ ที่เคยมีมา และยังคงดำรงอยู่ในแวดวงวิชาการร่วมสมัย ไว้ในพื้นที่อันจำกัด ได้อย่างครบถ้วนรอบด้าน

นี่ยังไม่นับรวมถึงการอ้างอิง/ขยายความ ด้วย “เชิงอรรถ” และ “วงเล็บ” คำ/ข้อความ/ชื่อ ในภาษาอังกฤษ เพื่อเอื้อประโยชน์ให้ผู้อ่าน สามารถติดตาม หรือย้อนกลับไปตรวจสอบแหล่งที่มาได้เองจากผลงานต้นฉบับ ทั้งที่เป็นเอกสารชั้นหนึ่ง ชั้นสอง หรือชั้นไหนๆ กระทั่งเทียบเคียงกับคำแปล ของนักวิชาการท่านอื่นๆ หรือตำรับตำราภาษาไทยเล่มอื่นๆ เพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจที่กว้างขวาง กระจ่างแจ้ว และถูกต้องมากยิ่งขึ้น อันเป็นคุณลักษณะเฉพาะของผู้เขียน

อย่างไรเมื่อประเด็นที่ ดร.ไชยรัตน์ เลื่อนนำมา “แนะนำ” ในหนังสือเล่มนี้ เป็นประเด็นที่มีความสลับซับซ้อน และยากแก่การทำความเข้าใจอย่างรวดเร็ว เมื่อต้องเผชิญหน้ากับกองเอกสารชั้นต่างๆ ซึ่งยังประกอบไปด้วยรายละเอียดอันสับสนวุ่นวาย จำนวนมหาศาล การเสนอตัวเข้ารับบทบาท “ผู้แนะนำ” จึงเป็นการก่อคุณูปการอันน่ายกย่อง แก่ผู้อ่าน

อย่างไรก็ตาม ยังต้องยอมรับว่า สำหรับผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ไม่มากนัก ถ้ามิใช่การอ่านสำรวจ “คำ/กรอบแนวคิด” เป็นการเบื้องต้น เพื่อนำทางไปสู่การค้นคว้าที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นเป็นรายเรื่อง ในทางปฏิบัติ หนังสือเล่มนี้ก็อาจเคลื่อนตัวไปสู่ การเป็น “อารมณ์แห่งบารมีทางภูมิปัญญา” ที่ผู้ประสงค์จะทันยุคทันสมัย แสวงหาไปอ่าน อ้าง และตั้งโชว์ อย่างจงใจในพื้นที่สาธารณะ เพื่อความภูมิฐาน น่าเชื่อถือ รวมถึงความอบอุ่นใจ ในยามที่ภูมิทัศน์ทางต่อถ้อยคำ/สำนวน แบบหลังโครงสร้างนิยม ยังมีอยู่อย่างจำกัดจำเขี่ย เท่านั้น เพราะยามใดที่ภูมิทัศน์ทางดังกล่าวกล้าแข็ง เนื้อหาของหนังสืออย่างเบื้องต้นเล่มนี้ ก็จักกลายเป็นเรื่องที่ไม่เพียงพอ เข้าข่ายรวบรัดจนเกินควร